

ภาคที่ ๑

คำสันนิษฐานภาษาเขมรที่ใช้ในวรรณคดีไทย

ศัพท์สันนิษฐานภาษาเขมรที่ใช้ในวรรณคดีไทย

" วรรณคดี คือ หนังสือที่มีลักษณะเรียบเรียงถ้อยคำเก๋ดั่งงูเห่า เพราะพริ้ง มีรสปลุกมโนคติให้เพลิดเพลินเกิดกระทมกระเหือนอารมณ์ต่าง ๆ เป็นไปตามอารมณ์ของผู้ประพันธ์ " (๑๑) วรรณคดีไทยเป็นคำประพันธ์ร้อยกรอง มากกว่าร้อยแก้ว กวีจึงต้องการถ้อยคำมากมายที่จะมาเรียบเรียงเรื่องราวให้ มีลักษณะเข้ากับลักษณะของวรรณคดี และทำให้พ้องกับ คณะ สัมผัส และซ้ำบังคับ ครุ ลหุ เอก โท ของบทร้อยกรองด้วย ความไพเราะของบทประพันธ์ อยู่ที่การใช้คำให้มีเสียงกลมกลืนกันอย่างไม่ทำให้ความเสียไป กวีจึงอาจ ต้องใช้คำหลาย ๆ คำเพื่อมรรยาบถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น คำเรียกผู้หญิง ปรากฏในวรรณคดีไทยมากมาย เป็นต้นว่า นารี กัลยา สมร บุธ นาง วิคา พงา ศรี บังอร พุช บุพตี กานกา าลา คำที่มีใช้มากมายนี้ จะเป็นภาษาไทยทั้งหมดย่อมเป็นไปไม่ได้ กวีจะต้องยืมคำจากภาษาอื่นมาใช้ ซอยืมจาก บาลี สันสกฤตบ้าง มอญ - เขมร บ้าง ขวา บ้าง แล้วแต่จะพบ คำไหนที่เห็นว่าเหมาะทั้งเสียงและความหมาย ในบางกรั้กวีก็แปลงรูปคำใช้ รูปภาษาเดิมเขียนและอ่านอย่างหนึ่ง กวีมาแปลงเป็นอีกอย่างหนึ่งก็มี คำที่จะยกมา คือใบนี้ เป็นคำที่ปรากฏในวรรณคดีของไทย คำพวกนี้พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ไม่ได้ออกที่มาไว้ บางคำก็ไม่ปรากฏอยู่ในพจนานุกรมฉบับที่เอ่ยถึงนี้เลย ข้าพเจ้า ได้ค้นพบว่า เป็นคำที่มีเสียง หรือ รูป พ้องอยู่ในภาษาเขมร อาจจะ เป็นคำที่มาจากภาษาเขมรก็ได้ เพราะปรากฏว่า บางคำ เขมรมีที่ใช้มากมาย แปลงคำใช้ด้วยก็มี

โถ แปลว่า ยิ่ง ใหญ่ มาก เกิน กล้า

มีใช้ในวรรณคดี เช่น

"ศรีสวัสดิวิชัย เกริกกรุงโถเกรียงยศ" (๑๒)

เขมร โถ แปลว่า ยิ่ง แผลงเป็น กัโร หรือ กุมโรได้ แปลว่า ความยิ่ง เป็นคำนาม

กัโร เปลี่ยนรูปมาเป็น กวาโร ในภาษาไทย แปลว่า ผลที่ได้เกินต้นทุน ผลที่ได้ยิ่งกว่าต้นทุน

ก้านัล , ค่านัล , คัล

ก้านัลแปลว่า นางพนักงานผู้รับใช้ ส่วน คัล และค่านัล แปลว่า เจ้า พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน บอกว่า เป็นคำมาจากภาษาเขมร ค่านัล เป็นผู้รับใช้เฉพาะพระเจ้าแผ่นดิน ก็การคอยอยู่รับใช้นี้จะเรียกว่า เจ้า ก็ไม่ผิด ค่านัล จึงน่าจะเป็นคำเดียวกับ ค่านัล เพราะตัว ค เขมร อ่านออกเสียง ก

กาสฺเถ พจนานุกรม แปลว่า สลด, แห้ง , เศร้า เช่น (๑๓)
"ปางนั้นอุษาสมรกาสฺเถ ระทศทรวงระดวงลาญ " (๑๔)
" นตฺมคัลคาลวันตต พलगกาสฺเถกาสฺรวล

-
- (๑๒) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลิลิตนิหวัธวาควิต (หน้า ๑)
 - (๑๓) ศรีปราชญ์ อนิรุทธคยาฉันท์ หน้า ๒๖
 - (๑๔) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทะเลงพ่าย หน้า ๔๐

เขมรมีคำ กัสก อ่านว่า ก้อมฉือค แปลว่า ยากจนเชิงใจ
เศร้า เป็นคำแผลงมาจากคำ ขุสค แปลว่า ยากจน เศร้า เช่น
มนุสขุสคเงีรสูมทาน อ่านว่า มนุสคะฉือคเคอโลมเติน แปลว่า
คนจนเคินชอทาน

ขุสคหุรหุรบส อ่านว่า คะฉือคเครีฮโรเมีอะ แปลว่า
จนหรีพสิ่งของ

กูกัสค อ่านว่า กูก้อมฉือค แปลว่า กูยาก
ขุสค เขมรว่า มาจาก ภาษาสันสกฤต กษยต แต่ค้นพบคำ
ภาษามาลี ว่า สกฏ แปลว่า ความผิด ความชั่ว ความเจ็บปวด

ก่าสรวล พจนานุกรม แปลว่า โศกเศร้า คร่ำครวญ ร้องไห้
เช่น " ก่าสรวลคีรีปราชญ์ " หมายถึง หนังสือที่คีรีปราชญ์ เขียนด้วยความโศกเศ

" ร้อยหกซันหมร สมรสมุ อูระระอุก่าสรวลครวญ " (๑๔)

โบราณเขียนเป็นก่าสรวญ ก็มี เช่น

" ปางนั้นพระพี่เลี้ยง คือพิจิตรเลขา

ขอถามก็อา— ครุแม่ก่าสรวญศิลป์ " (๑๕)

ภาษาเขมร ขสวล ในคำว่า ขสีกขสวล แปลว่า สะอึกสะอื้น
อาจจะเป็นต้นเค้าของคำ ก่าสรวล ในภาษาไทยก็ได้

ก่านวน , ก่านวน

ก่านวน แปลว่า คิคหมายลโคบวิีเลข

(๑๔) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส กถาภาษามอญคำฉันท์.

(๑๕) คีรีปราชญ์ อภิรพคำฉันท์ หน้า ๕๐

คำนวม แปลว่า ควรว ถูกต้อง พอดี ๆ ชอบ

ในหนังสือมหาชาติคำหลวง กัณฑ์ศพร มีตอนหนึ่งว่า " เหตุนางเกศ
มาเมื่อจรดทักด้วยดวงมาลัย เป็นสังวาลย์วิระเวจเขมรชบวณ คือ คำนวม
ในกณฐางามกว่าสิบแล " (๑๓)

คำนวม ในที่นี้ แปลคำพจนานุกรมจะไม่ได้ความ เขมร มี คูน
อ่านว่า คูน แปลว่า วาทรูป แผลงคำเป็น คูนูร อ่านว่า กอนูร แปลว่า
รูปวาทร

คำนวม ในคำประพันธ์ที่เทียบมาข้างกันนี้ ถ้าจะเปลี่ยนตัวสะกดเป็น
คำนวม ก็จะสันนิษฐานได้ว่า เป็นคำเดียวกับ คูนูร ในภาษาเขมร และ
เมื่อพิจารณาจากความหมายประกอบกับคู่คำคาถาภาษามาลีที่ขึ้นต้นอยู่ว่า จิตฺตกมฺมกตฺตว
ก็ยิ่งทำให้แน่ใจว่า คำนวม ในคำประพันธ์ที่ดู คือ คำนวม เป็นคำเขมร
ว่า คูนูร แปลว่า รูปวาทรนั่นเอง

จรด แปลว่า จก ถึง จ่อให้ถึง เช่น

จรดพรนั่งศีล " ข ก็เสด็จยู่สิ้นเดือนหนาวจาวจรด " (๑๔)

เขมร มีคำ จรด แปลว่า กกดด้วยมือ หรือกกดด้วยไม้เท้า
เป็นคำนาม แปลว่า ไม้เท้า ไค้ เช่น
องคุยจรดไค้ แปลว่า นั่งเท้าแขน

(๑๓) มหาชาติคำหลวง กัณฑ์ศพร หน้า ๑๔

(๑๔) มหาชาติคำหลวง กัณฑ์ศพร หน้า ๑

จำเริญ แปลว่า ชัมล้า ชัมกล่อม ร้องเพลง

เช่น

" ถวิลถึงองค์อัครต. ยามคุริเยศจำเริญ บรรสานเสียงถวายขอ " (๑๔)

ภาษาเขมร เจเริญ แปลว่า ร้องเพลง ลงนึกคิดหน้าศัพท์
เป็น จ้เริญ แปลว่า เพลง หรือ นักร้อง เช่น เทาหวลอนาก-
-จ้เริญงมก อ่านว่า เทิวโตทวลนั๊กจ้เริญงมก แปลว่า ไปรับนักร้องมา

จัวหลัก แปลว่า สลัก, แกะให้เป็นลวดลาย เช่น

" เขมทองพรายจัวหลัก ปักแพนหางบุงยาม " (๒๐)

เขมร จูลาก แปลว่า สลัก แผลงเป็น จ้ลาก แปลว่า
ที่สลัก สิ่งที่ถูกสลักลวดลาย หรือ รูป ที่เขาสลัก เช่น นครวัดตามารูปจ้ลาก
ลออนงาส อ่านว่า นโก่วค้เม็ยบุรูปจ้หลักลออนงะ แปลว่า นครวัดมีรูปสลักสวยงามมาก

สลัก กับ ฉลัก เป็นคำเดียวกัน เพราะตัว ส กับ ฉ นั้น
เทียบกันได้เสมอ เช่น สลวย - ฉลวย เสลา - ฉเสลา สลาก - ฉลาก
เป็นต้น ในวรรณคดีเขียน ฉลัก ก็มี เช่น " ฉลักมุกทุกทวาร " (๒๑)

ชราย แปลว่า ฐู ภาษาพุทธธรรมตาใช้ว่า ทราบ แต่ใน
วรรณคดีเก่าใช้ ชราย เช่น

" ก็หลุสวามินทร์ท้าวให้ชรายแล " (๒๒)

- (๑๔) สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทะเลงพวน หน้า ๒๔
- (๒๐) สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทะเลงพวน หน้า ๑๕
- (๒๑) พระมหานาค วัดท่าทราย บุโดเวทควันท์ หน้า ๔
- (๒๒) มหาชาติคำฉันด กัณฑ์พวนกัณฑ์ หน้า ๑๖

เขมร มีคำ ขรภาพ อ่านว่า เจรีบม แปลว่า รู้, ชิม เป็นคำที่
แปลงเป็นกริยาการึก โคว่า ขรภาพ แปลว่า ใหญ่ เขมรใช้เฉพาะแก่ผู้อื่น (๒๓)
เช่น พูขรภาพ อ่านว่า ผู้เจรีบม แปลว่า ใหญ่ขรภาพ สุ่มทรงขรภาพ อ่านว่า
โลมทรงเจรีบม แปลว่า ขอทรงทราบ ขอใคร

ชี.วานี แปลว่า ชี ไชโนคำประพันธ์ เว้น

" เคยชี้ข้างขวาในาศ "(๒๔)

เขมร ชีะ อ่านว่า จี แปลว่า ชี ชื่น(รถ, เครื่องบิน) ลง (เรือ)
เช่น ชีะสะะ อ่านว่า จีสะะ แปลว่า ชีมา ชีระทะะ อ่านว่า จีระตะ
แปลว่า ชื่นรถ และแปลงได้เป็น ชีนะ อ่านว่า จีอนี แปลว่า การชี้,
พาหนะที่ชี้ ไม่จำเป็นต้องเป็นสัตว์ เช่น ะระทะนะธาอันนี อ่านว่า
ระตะนะสีเจ็ยจมนะโรไม่ะกุนแม แปลว่า รถนี้เป็นพาหนะของฉัน

ครลบ แปลว่า ควบ , หกหลังมา เว้น

" เด็ดดาจะร้อรบ ครลบวิ่งเข้าชิงแดน "

หันเสีบให้มันแลน ให้เสียรชาคลงกษัติน "(๒๕)

ครลบ ภาษาเขมร อ่านว่า ครอบล้อม แปลว่า กลับ เว้น
ครลบเหาบบุรี อ่านว่า ครอบล้อมเหาบบุรี แปลว่า กลับไปเมือง

(๒๓) คำว่า "รู้" ถ้าตัวเราเองรู้ เขมรใช้ว่า ฎึง เช่น ฎึงฎึง แปลว่ารู้ ฉันทู
ถ้าผู้อื่นรู้ เขมรใช้ว่า "ขรภาพ" เช่น โลกขรภาพดาเท แปลว่า หานรู้หรือไม่

ในภาษาไทยใช้ "ทราบ" เป็นคำสุภาพ เหมือนได้กับการใช้คำในภาษาเขมร คือ
เขมรใช้ ฎึง สำหรับตนเอง ขรภาพ เป็นคำสุภาพสำหรับผู้อื่น

(๒๔) มหาชาติคำหลวง กัณฑ์ทานกัณฑ์ หน้า ๓๖

(๒๕) พระนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕ บทพาดย้อมเป็นรศีกาพยับนวลลอย

พระภาว แปลว่า งาม ประหลาด หลาก แปลก ๆ
มีสีต่าง ๆ เช่น

"บัวบานพุทธกาล พระภาวกลจำหลักลาย" (๒๖)

"ป่าดงพงหลวงพระภาว" (๒๗)

เขมร มีคำ ศุรกาล อ่านว่า ศุรอกาล แปลว่า งาม แปลก
(ทางสี) เช่น จิตศุรกาล อ่านว่า จิตอมเนียบศุรอกาล แปลว่า ของกินแปลก

พระแบง แปลว่า สะทาบ เขมรมีคำ ศุรแบง อ่านว่า
ศุรอแบง แปลว่า บุกมัดให้แน่น บุกไขว้ แบบชั้นเขนาะ ล่องศุกำ พระแบง
ในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ตอนไปนี้ " หังฉมเฝ้าก็บังบึ้งบุกหนักบงของแบง
แดงงงอเงี้ยวเหมือนเขี้ยวงะโจ้งงอน มีาประเจียกประจงจับอันสวมเคียรแล้ง
ตะแบงมิดโพกทัน " (๒๘)

ตะแบงในที่นี้ ถ้าจะแปลตามความหมายในภาษาเขมรจะได้ความสนิท
กว่าความหมายที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ไว้

ชฎ, ศิว แปลว่า งาม ภาษาเขมร ศุรว อ่านว่า โครว
แปลว่า ถูก (ตรงข้ามกับมิด) เช่น ศุรวคณา อ่านว่า โครวเคียบ แปลว่า ถูกคณ
ทำให้ถูก ถูกให้กระทำเช่น ศุรวการโอบเอว มอขงานให้ทำ

ที่ไทยใช้ว่า ศุรว ศุรวใจ ก็คือ ถูกตา ถูกใจ นั่นเอง ใ้ว่า
ศุรวก็มิ เช่น

(๒๖) พระมหาพรหมสาร สมุทโฆษก หน้า ๑๔๓

(๒๗) ศรีปราชญ์ ชินุทโฆษก หน้า ๑๘

(๒๘) สำนักวัดคลังพระบาท มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ศุวณ หน้า ๑๖๕

" เต็งแก้วแก้วกาหลง บานบุษบงส่งกลิ่นอาบ
 หอมอยู่ไม่รู้หาย คล้ายกลิ่นผ้าเจ้าชายนุ " (๒๘)
 คำนี้ ในภาษาไทยใช้เหมือนกับ คำ เช่นว่า
 " กวาง กานสันส่องสัด- วัฒนประอร เข้ม
 เมียงซาบลม้งเมียง มฤคเทริบมอว่าตุคา " (๓๐)

เดิม แปลว่า พลเคินเห้ว เช่น " สนั่นสำเดิมทวยเห้ว " (๓๑)
 เขมร เดิม อ่านว่า อะเมอ แปลว่า ผู้เคิน (๓๒)

เนา แปลว่า อยู่ เช่น " บอญู่เนาในมโศการรบ " (๓๓)
 เขมรมีคำ เนา อ่านว่า เนิว แปลว่า อยู่ (๓๔) เช่น
 เคนเนาหะ อ่านว่า เกเนิวเบคียะ แปลว่า เขาอยู่บ้าน

บรรเลจ ในภาษาไทยพบคำนี้แต่ในวรรณคดี ไม่ทราบว่าแปลว่า
 อะไร เช่น " เป็นสังวาลบรรเลจบรรเลจทอง " (๓๕)

(๒๘) เจ้าฟ้าวรรณวิเบศร (กิ่ง) ภาพเห็นเรือ

(๓๐) พระสมหาราชครู สมุทโฆษก้านันท์ หน้า ๑๔๘

(๓๑) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ตะเลงท่าย หน้า ๑๑๓

(๓๒) คำว่า " เคิน " ในหน้า ๖๖ ประกอบ

(๓๓) มหาชาติคำหลวง กัณฑ์หมทนาค หน้า ๖๖

(๓๔) ในภาษาไทยเขมร กริยา " อยู่ " ถ้าเป็นพระภิกษุสามเณร ใช้คำว่า สิ่ง แปลว่า
 อยู่ หรือ นอน พระภิกษุจะใช้ "เนา" ก็ได้ แต่ชาวบ้านใช้ "สิ่ง" ไม่ได้ ยี่ปีศาจ
 ใช้ " ปุรจำ " เทวดา ใช้ "รรกสาร" อ่านว่า เรียบกา

(๓๕) มหาชาติคำหลวง กัณฑ์พิพร หน้า ๑๕

" วรรณกรรมบรรเลงคาง บุษปโคมขรรษณุกชุม " (๓๖)

เขมร มีคำ เลจ แปลว่า โฉม, เกน และมีคำอุปสรรค บั
เติมเข้าข้างหน้า เป็น บนเลจ นิยมใช้ บนลิจ อ่านว่า บั๊บนลิจ " ล
แปลว่า ทำให้ใฝ่ล. ทำให้เกน เช่น บนลิจครบขุม อ่าน บั๊นลิจเกร็อบขุม
แปลว่า แกะเม็ดขนุน บนเลจ น่าจะเป็นคำ ๓ เดียวกับ บรรเลจ ที่ใช้ใน
วรรณคดีไทย เพราะ แปลเข้ากันได้สนิท

บังเหิน แปลว่า เหาะ บิน เชน

" นกกตางรวงรัง และประนังบังเหินไทย " (๓๗)

เขมร บงเหิน อ่านว่า บ็องเฮอร์ แปลว่า ทำให้บิน เป็น
คำแปลงมาจาก เหิน อ่านว่า เออร์ แปลว่า บิน เชน จวบเหิน อ่านว่า
จวบเออร์ แปลว่า นกบิน บงเหินขลุ่ย อ่านว่า บ็องเออร์แคตง
แปลว่า ชักว้าว เขมร ใช้ ร สะกด ไทยเปลี่ยนมาเป็น น. เชน
เกี่ยวกับคำ เห็ร เขมร มาเป็น เกิน

บักจวอ แปลว่า รัศ, ผูก บิด เช่น " กรรมบนนกจวอผู้แก้ว " (๓๘)

ภาษาเขมร กวจ แปลว่า ผูก และยังคงแปลเป็น ขววจ ว่า กวักออกที่ใช้ผูก
โหม่นาคำ กวจ ของเขมรมาแปลงโดยอาศัยหลักการแปลงของ
เขมร เขมรไม่มีคำ บักจว ใช้

(๓๖)	พระมหाराชครู	<u>สมทโฆษคัมภีร์</u>	หน้า	๑๔๓
(๓๗)	พระมหाराชครู	<u>สมทโฆษคัมภีร์</u>	หน้า	๕๐
(๓๘)	มหาชาติคำหลวง	<u>คัมภีร์ทานกัมภีร์</u>	หน้า	๔๖

มันจวบ คำนี้ไม่มีในพจนานุกรม แต่มีใช้ในวรรณคดี เช่น
" สองท้าวตื่นศรีตรองใจ ว่ารอยพระไทร "

พิบูลย์มันจวบสองสม " (๓๘)

มันจวบ คำนี้ น่าจะมาจาก มัน (ควรจะเขียน บัญ) คำหนึ่ง
จวบ คำหนึ่ง มัน คือ อุปสรรค บัญ

จวบ ในภาษาเขมร แปลว่า ชวบ เขมรเขียน ชวบ
แต่ในภาษาเขมรไม่มีคำ บัญจวบ ใช้ จึงทำให้เข้าใจว่า คำนี้เป็นคำที่ไทยแปลง
รูปใช้เอาค้วบการเทียบกับคำเขมรอื่น ๆ ที่เคยใช้

เมตียง แปลว่า บอกให้รู้ บอกนิมนต์ มักใช้กับพระภิกษุ
และสามเณร เช่น " เมตียงพระเอกภิกษาไปส่งให้ " (๔๐) ใช้เป็น

ประเศียงก็มี เช่น " จะเชื้อเชิญเหวดคาประเศียงเคย " (๔๑)

เขมร มีคำ ฎึง แปลว่า ู้ ลงอุปสรรค เป็น บัญึง แปลว่า
บอกให้รู้ หมายถึง ฟ้อง

คำ ฎึง และ บัญึง นี้เป็นคำเขมรใหม่ เขมรโบราณ ใช้คำว่า
ฎึงง และ เมตึงง (๔๒)

พระฮาม, พระฮาม แปลว่า รุ่งอรุณ เช่น

(๓๘) ศรีปราชนู อนิรุทธคดี หน้า ๕๐

(๔๐) เสภาขุนช้างขุนแผน หน้า ๕๐

(๔๑) สำนักวัดสังฆกรพระชาย มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ชูชก หน้า ๑๓๔

(๔๒) ฉำ ทองคำวรรณคดี

๒๒
" ในเมื่อพระอวามบ้ามอรุโหนทัย " (๔๓)

แต่ที่ไซกกับพระจันทร์ ก็มี เช่น

" เบื้องบูรณพระอวามแซไซ " (๔๔) เป็นต้น

เขมร เขียน พุทธนาม อ่านว่า โปรเขียม แปลว่า บำรุง

เพลง แปลว่า ก้อน, เก้า เช่น

" แสดงเป็นสขามหากษัตริย์ หลากแต่เพลงไปมี " (๔๕)

เพลง เขมรแปลว่า เก้า แก่ โบราณ เช่น

คูเพลง อ่านว่า คูเปร่ง แปลว่า คูเก้า บุญบเพลง

อ่านว่า มูนเปร่ง แปลว่า บุญเก้า

แมก แปลว่า กิ่ง, กิ่งไม้ เช่น

" ขวานขวัญชุกุโธม แมกเมม ไวแม่ " (๔๖)

" รวยรบงจับไม้แมก ร้องขานแซกรลุลอายุ " (๔๗)

เขมร แมก อ่านว่า เม็ก แปลว่า กิ่งไม้

บล.บปล บล. แปลว่า มองดู เช่น

(๔๓) มหาชาติคำหลวง กัณฑ์นารายณ์ หน้า ๔๑๐

(๔๔) พระมหาพรหมสาร สุตโฆษณาคำฉันท์ หน้า ๖๖

(๔๕) พระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ ๕ ลิลิตนิทราชาคริต หน้า ๒

(๔๖) นาย นริศเบศร์ (อิน) โคลงนิราศนรินทร์ หน้า ๓

(๔๗) มหาชาติคำหลวง กัณฑ์นพพนา หน้า ๒๗๔

เปรมใจใคร่กลับห้อง ไทรณ
รับสมรมาณ บ้านไม้ " (๔๘)

บุล แปลว่า เรื่องราว ข้อความ เช่น
" ฐ ให้หาของกินองท้าว แดงบุลเหตุท้าว
ท้านแจ่งทุกอัน แสนา " (๔๙)

"เทพเจ้าเป็นเหตุกรรมนำบุลชาวทาสไปแจ่งเหตุ " (๕๐)

เขมร มีคำว่า บล แปลว่า เห็น เข้าใจ คิดเห็น เช่น บลการขลุศครู
อ่านว่า บลกาเคาะสุไทรว แปลว่า เห็นการมีคถูก แดงเป็น โบบล
แปลว่า ความเห็น ความที่เข้าใจ

รำไพ ว่าเป็นคำแปลมาจาก รัวี แปลว่า พระอาทิตย์
ในลมหุโธษคัมภีร์ ตอนที่หนึ่งว่า " บามูลินเคิมชวักไพ
พระสมุรำไพ พระเนตรชาบอมสาร " (๕๑)

รำไพในที่นี้ ถ้าจะแปลตามความหมายในภาษาเขมร ว่า มองเรื่อย ๆ
ก็ไค้ความที่ไม้แพ้วความหมายว่า พระอาทิตย์ เขมร เขียน รำไพ อ่านว่า
รำไป แปลว่า มองเรื่อย ๆ หรือ ชวนมอง ก็ไค้

ลา เป็นคำที่หมายความว่า เหยียด กางออก
อาจมาจากคำเขมรว่า ลาก แปลว่า คลี่ออก ลากปู เช่น

- (๔๘) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ตะเลงพ่าย หน้า ๒๖
- (๔๙) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ตะเลงพ่าย หน้า ๕๗
- (๕๐) สำนักวัดสังฆการะจาบ แนวเวสสันดรชาดก บัณท์พุทธ หน้า ๑๔๗
- (๕๑) พระมหाराชาครู สมุโธษคัมภีร์ หน้า ๑๔๖

สลัหค อำนว เล็บวอมปึก แปลว่า คลื่นน้ำ ใช้เป็นคำคุณศัพท์ แปลว่า ลักษณะที่ กางออก เช่น มลิตที่มีกลีบกาง ไม่ซ้อนกัน เรียบกว่า มลิลลา โหบทโงมลิลลา เช่นกัน

สนับ แปลว่า เลื้อ เครื่องสวม เครื่องรอง เขมร เขียน สนาบ แปลว่า เครื่องรอง เครื่องสวม เช่น สนาบเพูลา แปลว่า เครื่องสวมขา คือ กางเกง สนาบไฏ แปลว่า เครื่องสวมมือ

สลา แปลว่า หนัก เช่น สลาเหิน^(๕๒) แปลว่า หนักที่ลงคาจกแล้วลอยไปได้ เขมร สูลา อำนว ชลา แปลว่า หนัก เช่น สีสูลา อำนว ชีชลา แปลว่า หนักมาก

สวา แปลว่า ลิง เช่น " คัวเราเป็นสวาฉานร"^(๕๓)
สวา เขมร อำนว ชวา แปลว่า ลิง

สวาวาย คำนี้ไม่มีในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน แต่ได้พบในวรรณคดีมหาชาติคำ หลวง ว่า " กุมาร โมเจทวา ก็มาล่ำรายราชกุมาร หงสอง" (๕๔)

(๕๒) คูคำ เหิน และ บังเหิน ในหน้า

(๕๓) รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เล่ม ๑ หน้า ๔๖

(๕๔) มหาชาติคำหลวง กัณฑ์มหาพรหม หน้า ๔๑๐

เขมร มีคำ สรวบ อ่านว่า สรวบ แปลว่า แก้ว เช่น
 สรวบจิ้งจอก อ่านว่า สรวบจิ้งจอก แปลว่า แก้วเครื่องผูก สรวบเสจกคือ
 อ่านว่า สรวบเสจกเกิด แปลว่า แก้วข้อความ เขมร แปลง สรวบ เป็น
 สรวบ ใต้ ทำให้เป็นคำสองอย่างดูแต่ไม่ได้เปลี่ยนชนิดและความหมายของคำ
 สรวบ ที่กล่าวข้างบนน่าจะเป็นคำเดียวกับ สรวบ ของเขมร
 แปลว่า แก้ว ข้อความเข้ากันได้สนิท ทั้งคำภาษาเขมรว่า " โมเจกัว " (๕๕)
 ก็ยืนยันความหมายว่า สรวบ แปลว่า แก้ว

ในภาษาไทย มีคำ "ส่วบ" แปลว่า ชำระให้สิ้น เช่น
 ส่วบศึก แปลว่า ชำระให้สิ้นศึก (๕๖) ส่วบ คำนี้ อาจจะมาจก สรวบ ก็ได้
 การชำระให้สิ้นศึก ก็คือ การแก้จากการที่มีศึกคิดพันให้เป็นการที่ไม่มีศึก
 ส่วบน้ำ แปลว่า ชำระให้สะอาดในน้ำด้วยการแกว่งไปมา ก็คือ
 การแก้จาก ความสกปรกให้เป็นความสะอาด

เส่นง แปลว่า เขาสัตว์ เช่น
 " พฤษภและกาสร อีกรุกขรอันปลคปลง
 โทหนค เส่นงคอง ล่าัญหมายในกายมี " (๕๗)
 " เค้าชนวน เชนงคาคอเอวมัน " (๕๘)

เขมร มีคำ แลนง แปลว่า เขาสัตว์ หรือ เครื่องหมาย
 มอญมีคำที่มีเสียงและความหมายคล้ายกัน คือ เคนง แปลว่า เขียงปลา (๕๙)

(๕๕) มจฺ ฐาคู แปลว่า แก้ว ลง กุวา ปัจจัย เป็น โมเจกัว

(๕๖) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๓ หน้า ๕๐๕

(๕๗) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ภาณนาสอนน้องคำฉันท์ น.๑๕

(๕๘) เลขาขุนทางขุนแผน หน้า ๓๐๘

(๕๙) นาย พวน งามยวงค์

ลักษณะของ เขา เจียง เขี้ยว หับ งา เหล่านี้ มีเหมือนกัน
 ที่ เป็นกระดูกยื่นออกมาจากร่างกาย ชนิดต่าง ๆ อาจจะเรียกรวมกันเหมือนกัน
 หรือ เรียกแยกกันไปก็ได้ เช่น คำว่า เขี้ยว กับ หัน ของไทยแตกต่างกัน
 แต่ในภาษาไทยใหญ่ เรียกหับ ว่า ฮัว หมด

อร.บั้งอร อร แปลว่า นาง นางงาม สาว งาม
 ส่วน บั้งอร แปลว่า นาง เด็ก ๆ ที่กำลังน่ารัก ในหนังสือนิรุกษ์คำฉันท์
 ตอนที่พระอนิรุทเสด็จกลับจากประกาศป่าถึงนครทวาราวดีมีบทพรรณนาว่า

" ไปปลงช้างมาธรรูแรง อร อามอ้มแรง
 สรรายูหังพลพวกพลึง " (๒๐)

อร ในที่นี้จะแปลตามพจนานุกรม ก็จะไม่ได้อรรถาธิบาย แต่ถ้าจะ
 แปลตามความหมายในภาษาเขมรจะได้ความเหมาะสมที่สุด

อร ภาษาเขมร แปลว่า ดีใจ ชื่นใจ เช่น แผลงเตีเนะเอมอร
 แปลว่า ยลไม้นี้หวานชื่นใจ

บั้งอร เป็นคำที่ลงอุปสรรค บั้ง แล้ว แปลว่า ทำให้ดีใจ
 เช่น เคงอวคบงอรชู้ญ แปลว่า เขาอวคทำให้ชาวเขาดีใจ

ขบองเหียม ในหนังสือ สมุทโฆษคำฉันท์ มีตอนพรรณนาว่า
 ตอนหนึ่งว่า " กุศลนครีเคื้อนคักคยหม สรวลคัษัทร ะงม จักจับเรไรขบองเหียม" (๒๑)

(๒๐) ศรีปราชญ์ นิรุกษ์คำฉันท์ หน้า ๔๔

(๒๑) พระสมหาราชครู และ คนอื่น ๆ สมุทโฆษคำฉันท์ หน้า ๗๓

น่าจะเป็นไปได้ที่ " จักจั่นเรไรของเห็บ " เป็นคำอธิบายชื่อสัตว์ที่ร้องระงม
สาม ชนิด คือ จักจั่น เรไร และของเห็บ ของเห็บเป็นชื่อสัตว์ชนิดหนึ่ง
ที่ร้อง หรือ ห่าเสียงไค้ เว้นเดียวกับ จักจั่น และ เรไร

ในภาษาเขมร มีคำ ของ แปลว่า หอบ และมี ของเห็บ
เป็นชื่อหอบชนิดหนึ่ง หอบชนิดนี้ตัวกลม ๆ สีขาว ที่หัวมีเนื้อยื่นออกมาเหมือนเขา
อาศัยอยู่ตามป่า หอบชนิดนี้ร้องไค้ แต่เสียงไม่ดัง (๖๒) เป็นพวกเดียวกับ
หอบแกกของภาคอีสาน

จังกูค แปลว่า หางเสือเรือ เช่น
" เรือมาสองป่องพอน กลหงส์
จังกูค่างคีนกาคค แกว่งน้ำ " (๖๓)

ภาษาเขมร จังกูค อ่านว่า จังโก๊ค แปลว่า เครื่องเรือ
ไล่ไว้ข้างหลังสำหรับชี้คหันเรือให้ตรงไปตามความมุ่งหมาย คือ หางเสือนั่นเอง

จังกูค นี้เป็นคำแผลงของเขมร แผลงมาจากคำกริยาว่า
จังกูค อ่านว่า ฉะโก๊ค แปลว่า ชี้ค, ทาค, วาค.

แสบก แปลว่า หนั่ง เช่น " ใหลลู่แสบกอันชระ " (๖๔)
แสบก เขมร แปลว่า หนั่ง

(๖๒) นาย ฉำ ทองคำวรรณ
(๖๓) ศรีปราชญ์ กว่าสรวลศรีปราชญ์ โคลงที่ ๑๐๘
(๖๔) พระมหาพรหมคุณ สมุทโฆษคำฉันท หน้า ๒